

B İ B L İ Y O G R A F Y A

GIACOMO E. CARRETTO, CLAUDIO LO JACONO, ALBERTO VENTURA, *Maometto in Europa. Arabi e Turchi in Occidente 622-1922*, a cura di Francesco Gabrieli. Milano 1982 [satışa verilışı 1983 yılı başları], büyük boy 278 Sayfa. Milano'daki A. Mondadori Yayınevi.

Eserin kısa bir aralıktan sonra Almanca ve Fransızca çevirileri de çıktı; ilki: *Mohammed in Europa. 1300 Jahre Geschichte, Kunst, Kultur*, München 1983. İkincisi: *Histoire et civilisation de l'Islam en Europe. Arabs et Turcs en Occident du VIIe au XXe siècle*. Preface de Jean Paul Roux, 1983. Her iki çeviri de A. Mondadori yayınevinin Verona kentinde bulunan basımevinde basılmış, aynı sayfa düzeni ve resimler kullanılmıştır. Ederi 40.000 Lit.

Türk-İslam uygarlığının 13 yüzyıllık bir dönemini işleyen bu eser, doğubilim araştırmalarında müstesna bir yeri bulunan ve üstad sözcüğünü lâyıkıyla hak eden Prof. F. Gabrieli'nin¹ öncülüğünde, neslimizin üç çalışkan ve yetenekli araştırmacısı tarafından hazırlanmıştır. Yayınevi kitabın ciddi bilim kuralları içerisinde hazırlanması yanında, doğubilime pek fazla aşına olmayan kişilerin de gereksinmelerini göz önünde tutarak bol resimli olmasını istediği için², renkli ve siyah-beyaz resimler her sayfada mevcuttur. Ancak çoğunun belgesel nitelikte olduğunu da hemen belirtmekte yarar vardır³.

İslam dünyası Avrupa topraklarına iki taraftan uzanmayı başardı. 711 yılında başlayan İspanya fethi, 1492 yılında Gırnata'nın çökmesi ile bitti görünürse de uzantısı daha bir süre devam etmiş, Hristiyan dinine girdi gibi görünen Müslüman asıllı Moriscos isyanları her tarafta etkisini göstermiş ancak XVII. yüzyıl başlarında topluca İspanya'dan çıkarılmaları ile bir son verildiği zannedilmiş ise de etkinliğin çok daha geniş olduğu sonraki araştırmalarda ortaya çıkmıştır⁴. 827 yılında Sicilya adasını ele geçiren Müslümanlar ikibuçuk yüzyıl devam eden egemenlikleri sırasında esas İtalya topraklarında varlıklarını duyurdukları gibi, Fransa'nın muhtelif bölgelerine de seslerini yansıtılar. Türkler tarafından Balkan Yarımadasında

¹ F. Gabrieli 1904 Roma doğumludur. Alanında gerçek bir otoritedir. 1964 yılında Roma Üniversitesi 60. doğum yılına dair bir armağan kitabı yayınladıktan yirmi yıl sonra bu kez 1984 yılında 80. doğum yılı armağanı hazırlattı. Accademia Nazionale dei Lincei üyesi ve geçtiğimiz dönem başkan vekili idi.

² A. Mondadori yayınevi ciddi ve bilimsel eserler yanında divulgatif mahiyette yaptığı yayınlar ile de tanınmıştır. Verona kentinde bulunan basımevi Avrupa'nın en seçkin merkezlerinden birisidir.

³ Venedik'teki Şehir Kitaphında (Museo Civico Correr) Cicogna 1971 kod numaralı halk resmi içeren eserden geniş ölçüde yararlanılmıştır. Kitabın çıktığı sıralarda bir araştırmaya konu oldu: G. Romanelli-A.F.Grube, "Il Bailo Soranzo", *FMR* n. 18 (Kasım 1983) S. 37-64. 18 seçkin tablo ile birlikte. Tam bir yayını sabırsızlıkla beklenmektedir.

⁴ İspanyadaki islâm uygarlığı için kaynaklar hakkında bir bibliyografya: C. Rodriguez Joulia Saint-Cyr, *Bibliografia menor hispanomusulmana*, Madrid 1980. J. Cavanach Murphy'nin, *The Arabian Antiquities of Spain*, adlı 1812 yılında basılı eserinin 1982 yılında tıpkıbasım yapıldı.

başlatılan fetih hareketleri de Avrupa insanını karışık duygular içinde bırakmıştı. İşte bütün bu etkinlikler üzerinde geniş bir görüş açısı getiren F. Gabrieli, her iki tarafın da birbirlerinin varlığına muhtaç bir durumda olduklarını belirterek, konunun geçen yüzyıldaki koloni hareketinden değişik bir tarzda ele alınmasını gerektiğini ileri süren görüşün taraftarıdır. Kitaba katkıda bulunan araştırmacılar arasında Claudio Lo Jacono tarih ve kurumlar üzerinde durmuştur. "Müslüman İspanya" (S. 37-77) siyasal olaylar kadar, bu topraklarda şimdi de ayakta duran saray ve camilere ve hatta bunların uzantısı kitap ve kitaplıklar üzerinde bile durmaktadır. "Akdeniz'de deniz haydutları ve korsanları" başlığı ile incelenen konu (S. 193-207) bol ve anlamlı resimlerle süslenmiştir. İslamların bu denizde yarattığı etki kadar Hristiyan dünyasında uyanan tepkinin ne gibi sonuçlar getirdiği üzerinde durulan satırlarda Türk korsanları ve denizcileri yanında Barbaresk diye tanınan Kuzey Afrika denizcileri de incelenmiştir⁵. Bunları tamamlayıcı satırlar olarak da "gemicilik ve gemi çeşitleri" (S. 202-203) resimlerle tamamlanmıştır. Bu satırlardan önce de "Araplar, gemi, yelken" (S. 34-35) kısmı, İslamların çeşitli denizlerde kullandıkları gemileri yansıtır. Alberto Ventura "İtalya'daki Emirler" diye koyduğu başlık altında (S. 83-109) ilk akınlardan başlayarak bu ülkede Sicilya Adasında gelişen İslam uygarlığı etkinliğini ve kalıcı yönlerine değinmiş ve günlük yaşamdaki durumu da eksik etmemiştir. "Pirinç ve Kağıt" diye konulan başlık (S. 153-176) maddi kültürün etkinlikleri üzerinde kuruludur. Bu ikili alışverişin düşün alanında ne gibi yenilikler getirdiği bilim, astronomi ve astroloji, tıp alanlarında Müslümanların yenilikleri, İbn-i Rüşd ve İbn-i Sina'nın çağlarında batılıları nasıl etkiledikleri açıklanırken, yazın alanında meydana getirilen etkiyi de ele almıştır. En önemli taraf muhakkak Dante Alighieri tarafından kaleme alınan *İlâhî Komedya* adlı eserin İslam dünyasından nasıl esinlendiğine ait kısımdır (S. 174 vd). Çok yoğun bir polemige konu olan bu etki sorunu, bilim dünyasında büyük boyutlara ulaşmıştır. Arap şiirine yenilikler getiren araştırmalar, batılıların önemli ölçüde yararlandığını da ortaya koymuştur. Özellikle işlenen konular da: Usturlap (S. 162-'3), Kimya (S. 172-'3), Araplar tarafından Avrupa'ya getirilen bitkiler (S. 177-'8) üzerinedir⁶. Hepsisi de özgün resimlerle doludur.

Türk tarihini ilgilendiren kısımları Giacomo E. Carretto hazırlamıştır. Istituto per l'Oriente'nin Türkoloji kısmı sorumlusu olan Carretto, Türk kültürüne olan yakınlığı, çalışkanlığı, ve verimliliği orantısında ülkemizde tanınmamıştır. Bunda en önemli etken, üniversitede görevli olmamasıdır. *Oriente Moderno* dergisinde yıllardan beri Türkiye ile ilgili kısımları kaleme alan, yıllık gelişmeleri bol kaynaklara dayanarak yazan ve bu arada son dönem ekimimize geniş katkıları olan bu genç araştırmacının hiçbir eseri üzerinde duramadım. Şimdi bunlardan bazılarını sıralamak isterim:

Saggi su Meş'ale Un'avanguardia letteraria turca del 1928, Venedik 1979 [Meş'ale dergisi üzerine araştırmalar. 1928 yılı Türk yazınında avangard bir olay].

Hars-Kültür. Nascita di una cultura nazionale, Venedik 1979, [Bir ulusal ekinin doğuşu. Hars-Kültür]

Ülkemizde bile çok az bilinen bir yazın olayı üzerinde duran bu iki eser hakkında, küçük bir özet Varlık dergisinin, Meş'ale olayının 50. yıl sayısında yayınlandı (*Varlık* 847 (Nisan 1978)

⁵ Kuzey Afrika devletlerinin ve ocaklarının Akdenizdeki rolü için: S. Bono *I corsari barbareschi*, Torino 1964. Aynı müellif, *Storiografia e fonti occidentali sulla Libia (1510-1911)*, Roma 1982, tanıtımı *Belleten* 185 (1983) s. 391-393

⁶ Ayrıca arapça sözcüklerin batı dillerine geçişi de ihmal edilmemiş ve hangi yolla geçtiği anlaşılır şemalarla gösterilmiştir.

S.8-10 "Meşale'nin İtalya'da yankıları". Ayrıca *Oriente Moderno* LV (1975) S. 483-502 ve LVI (1976) S. 289-354.

"İtalya'da çağdaş Türk Edebiyatının tanınması üzerinde", *Çevre* VI/18-19 (1978) S. 21-30.

"Polemiche fra kemalismo, fascismo, comunismo, negli anni '30", *Storia Contemporanea* VIII/3 (1977) S. 489-530 [1930'lu yıllarda Kemalizm, faşizm, komünizm üzerine polemikler diye çevireceğimiz bu araştırma, *Kadro* dergisinin etkinliği üzerinde durmaktadır. Dilimize çevrilmiş ise de yayın ortamını bulamadığı için pek tanınan bir makale değildir].

"La situazione della turcologia in Italia", *Il Velro* XXIII/2-4 (1979) S. 469-480. [İtalya'da Türkoloji çalışmalarının durumu. Adı geçen derginin Türk-İtalyan ilişkilerine ait özel sayıdır. Tanıtılması: S. Turan, *Belleten* XLIV/176 (1980) S. 753-761.

Bunların dışında *Oriente Moderno* dergisi sayfalarında kalan Yakub Kadri, Yahya Kemal araştırmaları ve son dönem Türk siyaset tarihine ait bir yığın haber ve tanıtma niteliğindeki yazıları epey önemlidir.

Giacomo E. Carretto, şimdi elimizde bulunan bu kitap ile son dönem tarihimizden uzaklaşarak, daha eski dönemlere yönelmektedir. "Dal Campo dei Merli alle porte di Vienna" (S. 111-151) başlığını taşıyan kısım, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan XVIII. yüzyıla kadar geçen süreyi incelemektedir. En göz alıcı resimlerle donatılan bu bölüm içinde Yeniçeriler (S. 122-'3), Topkapı Sarayı (S. 134-'5) ayrıca incelenmiş, göz kamaştırıcı tuğralara özellikle dikkat edilmiştir (S. 150-151). Gerileme ve çöküş yılları ise "Volò un falco bianco..." başlığı altında (S. 227-244), gene birtakım güzel resimler ve Atatürk'ün üç güzel portresi ile süslenmiş, Cumhuriyetimizin kurucusunun İslam tarihindeki yeri ve getirdiği yenilikler özlü bir biçimde anlatılmıştır. Carretto bu başarılı satırlarını A. Ventura ile birlikte yazdığı kısımlarda da sürdürmüştür. "Gemici Sinbad" başlığı altında İslam ve Türk gezginleri, "Alaeddin'in lambası" diye adlandırılan bölümde batılıların doğu dünyasını nasıl gördükleri konusunda değinilir. Bu arada ihmal etmeyeceğimiz sayfalar sırasıyla: "Vestire alla turca" [S. 212-'3] ve Musiki aletleri [S. 218-'9] özel kesimleridir. Her biri minyatürlerle donatılmış bu satırlarda maddi kültürün uzantılarına değinilmektedir.

Ek olarak hazırlanan sayfalar sırasıyla: Kronolojiler (S. 247-262), Halifeler, emirler ve sultanlar (S. 263-266), Batı'da tanınan İslam büyükleri (S. 267-269) ve mezhep farkları (S. 269 vd.) dir. S. 272 de ise, doğu dillerinden batı daha doğrusu İtalyancaya geçen sözcüklere değinilmiş. Kaynakça çok kısa tutulmuş (S. 273). Dizin özel adlara göredir (S. 274-276).

Kitaba konan resim ve minyatürler olağanüstü bir yöntem içerisinde bulunduğu için her tarayan kişiye yararlı olacaktır. Çoğunda kaynak değeri taşıyan görüntüler bulunmaktadır. 1979 yılında gene F. Gabrieli'nin öncülüğünde devasa bir kitap yayınlanmıştır: *Gli Arabi in Italia*. Böyle bir kitabın çıkışından kısa bir süre sonra şimdi aynı güzellik ve değerde bir eser çıkaran İtalyan doğubilimciler, bu alanda ne derece güçlü olduklarını bir kez daha ortaya koymuş bulunmaktadır. Kitaplık ve belgeliklerinde bulunan malzemeyi en iyi kullanan bir ekinin devamcısı sayılan İtalyan doğubilimcileri arasında son yıllarda bir hazan yaprağı gibi yitikler birbirini izlemekle beraber, yerlerine yetiştirdikleri kişilerin kısa bir zamanda bu boşluğu doldurmaktan da öte yeni atılımlar yaptıkları ve pek çok yenilikler getirdiği görülmektedir. Elimizdeki kitap ayrıca Türk dünyasının İslam tarihi için vazgeçilmez bir varlık olduğunu iddia ve ispatlaması bakımından önemlidir⁷. Şimdiye kadar İslam uygarlığını halifeliğin

⁷ İslam tarihi, İtalya'da uzun yıllar, halifeliğin Türklere geçişinden sonra incelenmedi. Yeni nesil bu tutumdan vazgeçmiştir. Türk tarihi olmadan bu konunun anlaşılacağına en

Türkler eline geçişi konusunda bırakan geçen yüzyıl görüşü terk edilmekte ve Türklerin bu uygarlığa olan katkıları üzerinde durulmaktadır. Bilimsel ciddiyetin bir belirli uzantısı olarak değerlendirdiğimiz bu görüşün, dar bir çevreden çıkarak daha geniş kitleye yayılmasını muhakkak biz sağlamalıyız. Tarafsız bilim adamlarının bu alanlarda meydana getirdikleri bu olumlu katkılar, yeni belgelerin ortaya çıkması sonucu daha da gelişecektir.

Kitap 1984 yılı Haziran ayında İstanbul'da yayınlanan Milliyet gazetesinin *Renk* adlı ekinde bölümler halinde yayınlandı. Tam bir çevirisi, masraflı olmakla beraber, çok yararlı olurdu.

Doç. Dr. MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

iyi ispat edenlerden biri de Giacomo E. Carretto'dur: La situazione della turcologia in Italia", *Il Vetro* XXIII/2-4 (1979) S. 469-480. Tarafımdan eklerle çevrilip *Tarih ve Toplum* dergisine verildi.